

Vrijwilligerswerk: determinanten van deelname en tijdsbesteding

In onze maatschappij heeft zich een zeer fundamenteel proces van specialisatie in de richting van betaald werk voltrokken. Door deze ontwikkeling is de onbetaalde arbeid onderbelicht geraakt en in zijn betekenis voor het functioneren van de samenleving ook ondergewaardeerd (W.R.R., 1981). Het gebrek aan voldoende betaalde arbeidsplaatsen alsmede beleidsconcepties als de zorgzame samenleving hebben de onbetaalde arbeid, met name het vrijwilligerswerk, weer meer in de belangstelling gebracht.

In dit artikel wordt ingegaan op de determinanten van het aanbod van vrijwilligersarbeid. Met behulp van empirische gegevens uit 1982 en 1985 wordt nagegaan welke rol het investerings- en het consumptiemotief spelen voor verschillende categorieën aanbieders. Daarmee wordt meer licht geworpen op toekomstige ontwikkelingen in het aanbod van vrijwilligersarbeid.

Inleiding

De laatste jaren is in Nederland een toenemende belangstelling voor de verschillende vormen van onbetaald werk waar te nemen. Het is zeer aanneemelijk dat deze toegenomen belangstelling verband houdt met door de overheid gewenste bezuinigingen ten behoeve het terugdringen van het financieringstekort. Lange tijd werd als vanzelfsprekend aangenomen dat allerhande diensten door de overheid werden aangeboden of gesubsidieerd. De bezuinigingen hebben echter tot gevolg gehad dat de overheid in steeds mindere mate in staat is te voldoen aan de in de samenleving bestaande vraag naar maatschappelijke diensten. Daarom wordt onder andere door de overheid steeds meer de nadruk gelegd op het feit dat van haar niet kan worden verlangd dat zij alles regelt. In een deel van de in de samenleving bestaande behoeften moet op andere wijze worden voorzien. Men kan daarbij denken aan hulp aan ouderen, familie, burens ect., ofwel het idee van de *zorgzame samenleving*. Naast de bezuinigingen speelt hierbij ook de sterk toegenomen werkloosheid een rol. In de jaren tachtig zien veel mensen ge-

durende vaak zeer lange perioden geen kans een betaalde baan te verwerven. Hiervoor is al genoemd dat met name betaalde arbeid mensen inkomen en maatschappelijke status verschaft. Nu deze voor grote groepen mensen onhaalbaar is geworden en men moeilijk meer kan volhouden dat het niet hebben van een betaalde baan een vrijwillige keuze is, is de waardering voor onbetaalde arbeid toegenomen. Het verrichten van onbetaalde arbeid door werklozen kan mogelijk enige compensatie bieden voor het niet hebben van een betaalde baan en daarbij mogelijk hun kansen op een betaalde baan vergroten. Daarnaast kan door het laten verrichten van onbetaalde arbeid door werklozen een deel van de daarmee nu braakliggende produktiefactor arbeid worden aangewend ter vergroting van de nationale welvaart en het welzijn.

In het voorgaande zijn in het kort twee maatschappelijke ontwikkelingen aangestipt die hebben geleid tot een toenemende belangstelling voor onbetaalde arbeid. Heel lang is ook de belangstelling van economen voor onbetaalde arbeid vrij gering geweest, maar de laatste tijd is ook daar van een kentering sprake. Er verschijnen steeds meer studies over onder andere het informele circuit en de economie van de huishoudelijke sector. In dit artikel richten we ons op een vorm van onbetaalde arbeid waaraan tot nog toe door economen vrij weinig aandacht is besteed, nl. *het vrijwilligerswerk*.

* Drs. Ronald Boin en dr. Jouke van Dijk zijn beide werkzaam bij de Vakgroep Algemene Economie van de Economische Faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen. Adres: Postbus 800, 9700 AV Groningen, tel. 050-637056/633765.

Een van de eerste problemen die zich daarbij voordoet is de afbakening van het vrijwilligerswerk. Voor een overzicht hiervan verwijzen we naar Van Dijk (1987).

Uit de verkennende studie van Van Dijk (1987) blijkt dat vrijwilligers bepaald geen marginaal verschijnsel is in onze samenleving. Volgens een 'ruime' definitie van vrijwilligerswerk¹ wordt in 1975, 1981 en 1985 resp. 563.000, 673.000 en 839.000 mensjaren vrijwilligerswerk verricht. Er is sprake van een forse toename in de loop der jaren. In 1985 is de omvang van vrijwilligersarbeid volgens deze definitie gelijk aan 20% van het aantal arbeidsjaren betaalde arbeid. Globaal kan men ook stellen dat de sector vrijwilligerswerk volgens de ruime definitie qua orde van grootte overeenkomt met het arbeidsvolume van de overheid.² Over de periode 1975-1895 is de groei van de vrijwilligerssector echter aanzienlijk groter dan de groei van de werkgelegenheid bij de overheid. Dit gegeven is met name interessant omdat het er – net als Menchik en Weisbrod (1987) – vanuit mogen gaan dat de door de overheid aangeboden diensten en de diensten die door vrijwilligers worden aangeboden in ieder geval voor een deel substitueerbaar zijn. Als uitgegaan wordt van een 'nauwe' definitie van vrijwilligerswerk wordt komen we voor 1975, 1981 en 1985 tot resp. 231.000, 279.000 en 307.000 mensjaren vrijwilligerswerk. Ook volgens de 'nauwe' definitie – globaal gelijk aan ongeveer 40% van de 'ruime' definitie – is er sprake van een forse toename in de beschouwde periode. Volgens de nauwe definitie is de omvang van vrijwilligersarbeid in 1985 gelijk aan 8% van het aantal arbeidsjaren betaalde arbeid. In de Verenigde Staten varieert de omvang tussen de 5 en de 8%, maar deze cijfers zijn gezien de in de V.S. gehanteerde definities niet zonder meer te vergelijken met de Nederlandse.

Hoewel de totale omvang in arbeidsjaren besteed aan vrijwilligerswerk natuurlijk een interessant gegeven is, is het van veel meer belang inzicht te krijgen in de samenstelling van dit cijfer. In concreto: welke personen met welke kenmerken nemen deel aan vrijwilligerswerk en als ze deelnemen, hoeveel tijd besteden ze dan aan het doen van vrijwilligerswerk? Naar dit aspect is nauwelijks onderzoek gedaan. De inzichten die er zijn, zijn voornamelijk ontleend aan univariate kruistabellen (zie Van Dijk, 1987, voor een overzicht). In dit artikel willen wij de determinanten van de tijd die aan vrijwilligerswerk wordt besteed onderzoeken met behulp van een multivariaat tobit-re-

gressiemodel. Daartoe wordt in de volgende paragrafen een theoretisch model ontwikkeld dat geschat wordt op basis van Nederlandse empirische gegevens voor 1982 (NPAO-data) en 1985 (OSA-data). In paragraaf twee wordt een theoretisch model ontwikkeld en een overzicht gegeven van de relevante persoons- en huishoudenskenmerken die van invloed kunnen zijn op de deelname en de bestede tijd aan vrijwilligerswerk. In paragraaf drie wordt ingegaan op de schattingsmethode en de gebruikte data. De empirische resultaten worden besproken in paragraaf vier. Tenslotte volgt een paragraaf met conclusies.

Theoretisch model voor de tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk

In deze paragraaf wordt een theoretisch model geformuleerd voor de verklaring van de tijd die een individu besteedt aan vrijwilligerswerk. Een belangrijk kenmerk van vrijwilligerswerk is dat werk verricht wordt waar geen beloning in de vorm van loon tegenover staat, zoals dat bij betaalde arbeid het geval is.³ Omdat er toch vrijwilligerswerk verricht wordt, zijn er blijkbaar andere redenen waarom mensen het nuttig vinden om vrijwilligerswerk te verrichten. In navolging van Menchik en Weisbrod (1987) kunnen we twee belangrijke motieven onderscheiden:

1. het investeringsmotief; en
2. het consumptiemotief.

Het investeringsmotief is ontleend aan de 'human capital' theorie, waarin de ontwikkeling van de persoonsgebonden capaciteiten centraal staat (Becker, 1975). Een individu investeert, bijvoorbeeld in het volgen van een opleiding, met als doel de 'bundel productieve eigenschappen' waarover hij/zij beschikt te vergroten. Deze investering brengt kosten met zich mee, waarbij te denken valt aan niet-gerealiseerd inkomen omdat de tijd dat men studeert niet aan verrichten van betaalde arbeid kan worden besteed en aan de opleidingskosten zelf. Tegenover de kosten staan de baten van de investering, welke bestaan uit een hogere toekomstige productie en inkomen. De beslissing van het individu om te investeren in de ontwikkeling van de eigen capaciteiten wordt opgenomen op basis van een afweging van de kosten en baten. Het verrichten van vrijwilligerswerk kan op grond van deze redenering worden opgevat als een investering in human capital. Vrijwilligerswerk kan leiden tot het opdoen van werkervaring (of het leggen van waardevolle contacten) die het mogelijk maken dat men in de toekomst een

(beter) betaalde baan of hogere inkomsten kan verwerven. De baten kunnen ook bestaan uit meer immateriële aspecten als sociale status, aanzien, invloed, ect. De kosten bestaan uit gedeelde inkomsten ten gevolge van de vermindering van het aantal betaald gewerkte uren of uit de vermindering van het aantal te consumeren uren vrije tijd.⁴

Bij het investeringsmotief wordt een negatieve waardering van arbeid en (dus) vrijwilligerswerk verondersteld en een positieve waardering van loon en vrije tijd. Vrijwilligerswerk heeft evenals arbeid in het algemeen echter een tweeledig karakter: arbeid kan namelijk ook voldoening schenken. Dit betekent dat de tijd die aan vrijwilligerswerk besteed wordt positief gewaardeerd wordt. Het is mogelijk dat het nut (inkomen), dat aan een extra eenheid arbeidstijd of vrije tijd ontleend wordt, boven een bepaalde grens als onaantrekkelijker wordt ervaren dan het doen van vrijwilligerswerk. Het doen van vrijwilligerswerk kan ook vergeleken worden met het positieve nut dat iemand ontleent aan geven van geld aan een ideëel doel. In beide gevallen is er sprake van een vorm van donatie, in het ene geval van tijd, in het andere van geld. In deze zin is vrijwilligerswerk te beschouwen als een normaal consumptiegoed waaraan een hoeveel nut wordt ontleend. In dat geval zal er, naarmate het inkomen hoger is, meer van het goed worden geconsumeerd. Hoeveel precies van het goed geconsumeerd wordt zal onder meer afhankelijk zijn van de prijs van het goed en van de prijzen van andere goederen en het daaraan te ontlene nut. De prijs van het consumptiegoed vrijwilligerswerk of het nut dat aan de consumptie hiervan wordt ontleend is niet direct meetbaar. Men zou dit kunnen benaderen door de schaduw-prijs van vrijwilligerswerk te relateren aan de gedeelde inkomsten uit betaalde arbeid⁵ of meer in het algemeen aan de waarde van tijd. Een andere mogelijkheid is de prijs van een eenheid vrijwilligerswerk gelijk te stellen aan een donatie in geld waaraan eenzelfde hoeveelheid nut wordt ontleend.⁶ Een nadere uitwerking van een consumptiemodel waarin deze elementen zijn opgenomen is te vinden in Menchik en Weisbrod (1987). Een bezwaar van dit model is dat er nogal wat irrealistische vooronderstellingen aan ten grondslag liggen. We noemen in dit verband alleen de veronderstelling dat iemand geacht wordt de tijd die aan betaalde arbeid besteed wordt volledig vrij te kunnen kiezen. Gezien de vele institutionele belemmeringen is dit een zeer onrealistische veronderstelling.

Tot nog toe is alleen ingegaan op de (positieve en negatieve) waarde die het doen van vrijwilligerswerk heeft voor een individu. Het ligt echter voor de hand de beslissing over het besteden van tijd aan vrijwilligerswerk te bekijken vanuit de huishoudenscontext. Binnen een huishouden moeten verschillende taken worden verricht die tijd kosten. Te denken valt aan tijd voor betaalde arbeid, het huishouden, de eventuele opvoeding van kinderen en aan consumptie. De tijd die een individu aan vrijwilligerswerk kan besteden zal dan mede afhangen van de tijd die de overige leden van het gezin ter beschikking hebben dan wel vergen. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat een man, waarvan de vrouw het huishouden doet, meer tijd aan vrijwilligerswerk kan besteden dan wanneer beide een baan hebben. Als er in dat gezin ook kinderen zijn wordt de situatie weer anders: het huishouden vergt nu meer tijd, dus zal er minder tijd overblijven voor vrijwilligerswerk. Aan de andere kant kan het zijn dat men juist meer tijd aan vrijwilligerswerk gaat besteden omdat het nut van vrijwilligerswerk positief samenhangt met de samenstelling van het gezin. Dit kan zich voordoen als aan het doen van vrijwilligerswerk ten behoeve van een school of een sportvereniging waar de eigen kinderen ook profijt van hebben meer gewaardeerd wordt dan het verrichten van hetzelfde vrijwilligerswerk ten behoeve van niet-gezinsleden.

Het doel van dit artikel is de tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk te relateren aan een aantal persoonlijke en huishoudenskenmerken. Op basis van de hiervoor besproken investerings- en consumptiemotieven is een aantal kenmerken geselecteerd waarvan verwacht wordt dat ze een verband vertonen met het doen van vrijwilligerswerk. Sommige kenmerken kunnen als een operationalisatie van zowel het investeringsmotief als het consumptiemotief worden beschouwd. De verwachte richting van de effecten (en de tekens van de coëfficiënten) kunnen al naar gelang het motief verschillen. Soms zullen de effecten elkaar versterken, soms elkaar tegenwerken. Het operationaliseren van het consumptie- en het investeringsmotief door middel van aparte variabelen levert erg veel problemen op. In navolging van Menchik en Weisbrod (1987) schatten wij daarom een gecombineerd model waarin zowel de investerings- als de consumptie-effecten zijn opgenomen. In het vervolg van deze paragraaf worden de relevante kenmerken besproken, alsmede de verwachte tekens van de coëfficiënten.⁷

Geslacht

De lage participatiegraad van vrouwen in de beroepsarbeid zou er toe kunnen leiden dat vrouwen meer aan vrijwilligerswerk doen, met name als ze (als huisvrouw) een bepaalde mate van vrijheid hebben bij hun tijdsindeling. Een verschil in tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk tussen mannen en vrouwen zou ook verzoorzaakt kunnen worden door de vraag naar vrijwilligerswerk. Dit doet zich voor als de vraag zich richt op die gebieden die als typisch vrouwelijke activiteiten worden beschouwd, zoals de zorgsector. De variabele geslacht is ook een indicator voor de door sommigen gehanteerde veronderstelling dat vrouwen meer geneigd zijn anderen (zonder betaling) te helpen dan mannen. Menchik en Weisbrod (1987) noemen dit het 'Florence Nightingale effect'. Uit het voorgaande is duidelijk dat verschillen naar geslacht kunnen samenhangen met andere variabele zoals de positie op de arbeidsmarkt en de samenstelling van het gezin. Daarom wordt expliciet gekeken naar de interacties tussen deze variabele en de variabele geslacht.

Arbeidsmarktpositie

De positie die een persoon op de arbeidsmarkt inneemt wordt geoperationaliseerd met behulp van variabelen die iets zeggen over het wel of niet hebben van of zoeken naar een betaalde baan en de tijd die aan die baan besteed wordt.

We verwachten dat met name de full-time werkenden minder tijd voor vrijwilligerswerk zullen hebben. Echter, hun beschikbare tijd wordt niet alleen bepaald door de tijd die ze aan betaalde arbeid besteden, maar ook door de tijd die ze kwijt zijn aan bijvoorbeeld huishoudelijke arbeid. Gezien de nog steeds bestaande traditionele rolverdeling waarbij de vrouw het grootste deel van het huishouden doet, verwachten wij dat met name vrouwen met een volledige baan nauwelijks tijd voor vrijwilligerswerk zullen hebben. Voor werkende mannen geldt dat in mindere mate, omdat ze over het algemeen minder tijd aan het huishouden besteden. Hoewel het voor werkzoekenden meer voor de hand lijkt te liggen, kunnen ook werkenden vrijwilligerswerk doen uit investeringsmotieven. Het doel kan zijn het opdoen van vaardigheden voor een betere baan, maar ook is het mogelijk dat het bij het vervullen van bepaalde betaalde functies van belang is ook een aantal onbetaalde nevenfuncties te hebben. Kwant (1987) stelt zelfs dat het voor iemand in een hogere functie bedenkelijk is als hij of zij nooit wordt aange-

zocht voor een vrijwilligersfunctie.

Van werkzoekenden verwachten we dat ze meer aan vrijwilligerswerk zullen doen dan werkenden. Voor werkzoekenden geldt zowel het investeringsmotief als het consumptiemotief. De kosten van het doen van vrijwilligerswerk zijn voor hen laag: ze derven nauwelijks inkomsten en hun tijd is relatief minder schaars dan van werkenden. Als we er vanuit gaan dat niet-actieven niet naar werk zoeken mogen we aannemen dat zij alleen aan vrijwilligerswerk doen op grond van het consumptiemotief en dat het investeringsmotief voor hen niet geldt.⁸ Omdat niet-actieven en werkzoekenden die met betrekking tot de overige kenmerken niet verschillen ook qua tijd in dezelfde situatie verkeren, mogen we er dan vanuit gaan dat er weinig verschil met betrekking tot de deelname aan vrijwilligerswerk zal bestaan op grond van het consumptiemotief. Dit betekent dat als uit de schattingsresultaten zou blijken dat werklozen meer aan vrijwilligerswerk doen dan niet-actieven, dit een indicatie is voor het optreden van het investeringsmotief.

Leeftijd

Op grond van het investeringsmotief valt te verwachten dat het naarmate men ouder wordt minder aantrekkelijk wordt om vrijwilligerswerk te doen. Immers, naarmate men ouder is zal de terugverdientijd korter zijn. Met betrekking tot het consumptiemotief ligt de situatie minder duidelijk. Het is mogelijk dat jongeren relatief weinig nut aan het doen van vrijwilligerswerk ontlenen omdat hun sociaal bewustzijn nog minder goed ontwikkeld is. De aanwezigheid van kinderen of het geconfronteerd worden met (fysieke) problemen bij de (groot)ouders kan ertoe leiden dat de leeftijdsgroep 25-50 jaar mogelijk eerder geneigd is aan vrijwilligerswerk deel te nemen, omdat men de positieve effecten daarvan in de naaste omgeving waarneemt. Boven een bepaalde leeftijd verwachten we dat de deelname aan vrijwilligerswerk weer afneemt. Naast het optreden van fysieke gebreken die het doen van vrijwilligerswerk kunnen bemoeilijken, kan ook de afwezigheid van thuiswonende kinderen en het gevoel 'Ik heb genoeg gedaan, laat nu anderen maar!' daarbij een rol spelen. Voor een deel van de hiervoor genoemde effecten worden specifieke variabelen expliciet in het model opgenomen. Uit zowel de analyses van Menchik en Weisbrod als uit de cijfers van Van Dijk (1987) blijkt ook dat het vrijwilligerswerk aanvankelijk toeneemt met de leeftijd

om na een bepaalde leeftijd weer te dalen.

Opleiding

Uit Van Dijk (1987) blijkt dat mensen met een hogere opleiding over het algemeen meer aan vrijwilligerswerk doen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat degenen die een hogere opleiding hebben meer geneigd zijn tot of geschikter zijn voor het doen van vrijwilligerswerk. Het verband tussen het doen van vrijwilligerswerk en opleiding zal verschillen met het soort vrijwilligerswerk. Aan vrijwilligerswerk in de verzorgende maatschappelijke dienstverlening, waarin veelal lager opgeleiden en/of zij die huishoudelijk werk verrichten actief zijn, is weinig of geen status verbonden. De meeste status is verbonden aan vrijwilligerswerk ten behoeve van politieke en belangenorganisaties, terwijl vrijwilligerswerk voor sport en recreatie een middenpositie inneemt (De Jong, 1980). In dit verband is er een samenhang tussen opleiding, status en inkomen. Mensen met een hogere opleiding zullen over het algemeen genomen een hoger inkomen hebben, een baan met meer status vervullen en daardoor vooral belangstelling hebben voor vrijwilligerswerk waaraan een bepaalde status kan worden ontleend. Een hogere opleiding kan dus op basis van zowel het consumptie- als het investeringsmotief leiden tot een grotere tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk. Van Luijk en De Bruijn (1984) constateren dat deelname aan vrijwilligerswerk in hoge mate een uiting is van actief (vrijtijds)gedrag. Wippler (1968) concludeert in zijn studie naar de sociale determinanten van vrijetijdsgedrag dat de opleiding die men gevolgd heeft de belangrijkste predictor is van het vrijetijdsgedrag. De variabele opleiding geeft vanwege de hoge correlatie met het inkomen ook een deel van de effecten van de variabele inkomen weer. Eerder in dit artikel is al genoemd dat het opnemen van de variabele inkomen op theoretische en praktische bezwaren stuit. Het voorgaande is voldoende aanleiding om opleiding in het model op te nemen, ondanks dat dit niet het geval is in het model van Menchik en Weisbrod.

Gezins situatie

De gezins situatie kan op meerdere manieren invloed hebben op de deelname aan vrijwilligerswerk. Allereerst is de samenstelling van het gezin van belang. Daarnaast kan de gezinstraditie een rol spelen. Bij de samenstelling van het gezin maken we onderscheid tussen alleenstaanden en sa-

menwonenden. Ook wordt rekening gehouden met de aanwezigheid van kinderen en de leeftijd van die kinderen. De aanwezigheid van kinderen kan verschillende effecten hebben op het doen van vrijwilligerswerk. Allereerste vergen kinderen tijd. Op grond daarvan zou men verwachten dat mensen met kinderen minder aan vrijwilligerswerk doen dan mensen zonder kinderen. Dit hoeft echter niet altijd te gelden, want het kan ook zijn dat mensen zonder kinderen juist veel tijd aan een baan wensen te besteden en er bewust voor gekozen hebben andere tijdrovende bezigheden als het hebben van kinderen en het doen van vrijwilligerswerk te vermijden.

Bij de relatie tussen het hebben van kinderen en het doen van vrijwilligerswerk lijkt ook de leeftijd van de kinderen van belang. Jonge kinderen vergen erg veel tijd waardoor er weinig tijd overblijft voor vrijwilligerswerk. Als de kinderen iets ouder worden vergen ze minder tijd, maar nog wel zoveel dat vaak niet gekozen wordt voor een betaalde baan. Mogelijk blijft er in die situatie wel genoeg tijd over voor vrijwilligerswerk. Voorts nemen kinderen als ze wat ouder worden deel aan allerhande activiteiten op school en in verenigingen, waardoor de kans groter wordt dat de ouders bij hieruit voortvloeiende vrijwilligersactiviteiten betrokken worden.

Een specifieke groep vormen de alleenstaanden. Aan de ene kant zou men verwachten dat zij meer behoefte hebben aan het leggen van contacten en daardoor meer aan vrijwilligerswerk doen. Naast de samenstelling van het gezin kan ook de gezinscultuur een rol spelen. Dit begrip is lastig te operationaliseren. Wij hebben gekozen voor de variabelen religie⁹ en de vrijwilligersactiviteit van de partner. Bij sommige kerkgenootschappen hoort een cultuur van actieve participatie en de leden zullen dan waarschijnlijk meer aan vrijwilligerswerk doen. Dit vrijwilligerswerk kan zowel betrekking hebben op werk voor de kerkelijke organisatie als op andere activiteiten vanuit een mogelijke sterker besef van naastenliefde. Als de partner van een individu vrijwilligerswerk doet kan dit voor iemand aanleiding zijn ook zelf meer aan vrijwilligerswerk te gaan doen op grond van bijvoorbeeld gemeenschappelijke interesse.

Sociaal-economische omgeving

Naast de hiervoor behandelde variabelen die iets zeggen over de kenmerken van het individu en het gezin, is het ook heel goed mogelijk dat de sociaal-economische omgeving van invloed is op de

vrijwilligersactiviteiten die een individu zal ont-plooiën. Daarbij valt te denken aan factoren als de regionale arbeidsmarktsituatie, de mate van verstedelijking, de beschikbaarheid van voorzieningen in een regio, de vraag naar door vrijwilligers aangeboden diensten, ect. Het is bijvoorbeeld mogelijk dat mensen die in een gebied met hoge werkloosheid wonen eerder zullen denken dat hun kansen om weer aan de slag te komen nihil zijn dan mensen die wonen in een gebied met een rooskleuriger arbeidsmarktsituatie. Het gevolg kan zijn dat deze ontmoediging het aanvaarden van vrijwilligerswerk als een substituut voor betaalde arbeid vergroot. De mate van verstedelijking kan als indicator dienen van de sociale relaties. Op het platteland is men misschien meer geneigd elkaar te helpen dan in de stad, waar velen hun burens niet eens kennen. Aan de andere kant is het ook mogelijk dat in steden een groter beroep op vrijwilligers wordt gedaan omdat er meer en andere vormen van activiteiten (bijvoorbeeld op cultureel en politiek gebied) zijn dan op het platteland.

Met betrekking tot de vraag naar door vrijwilligers aangeboden diensten gaan we er vanuit dat deze volkomen elastisch is. Dit houdt in dat we aannemen dat als iemand vrijwilligerswerk wil doen er altijd wel iemand is die die diensten af wil nemen. Omdat de diensten gratis beschikbaar zijn lijkt dit op geaggregeerd niveau een redelijke veronderstelling. Echter, voor specifieke diensten is het heel goed mogelijk dat als de vraag naar bepaalde vrijwilligersdiensten zichtbaar wordt gemaakt, dit bepaalde mensen kan inspireren om dat type vrijwilligerswerk te gaan doen. In dat geval heeft de vraag wel effect op de omvang en het type vrijwilligerswerk dat wordt aangeboden.

Omdat met het beschikbare datamateriaal de operationalisatie van de verschillende aspecten van de sociaal-economische omgeving problematisch is, hebben we ervoor gekozen in het model een set provinciale dummies op te nemen, die als proxy dienst moeten doen voor de verschillen in sociaal-economische omgeving.

Schattingmethode en data

Een probleem bij het schatten van het soort model dat wij voor ogen hebben is dat de afhankelijke variabele 'uren vrijwilligerswerk per week' een verdeling heeft die is afgeknot bij nul. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat een belangrijk deel van de bevolking (50 á 60%) überhaupt geen vrijwilligerswerk doet. Door het grote aantal nul-

waarnemingen is een regressieanalyse met behulp van de gewone kleinste kwadraten methode ongeschikt. Een methode die wel rekening houdt met deze specifieke verdeling van de afhankelijke variabele is de zogenaamde tobit-regressie. Voor meer informatie over tobit-modellen en de interpretatie van de coëfficiënten verwijzen we naar Appendix A.

Omdat we naast de determinanten van de tijd die aan vrijwilligerswerk besteed wordt ook geïnteresseerd zijn in de determinanten van alleen de beslissing (ja of nee) om aan vrijwilligerswerk deel te nemen, is naast een tobit model ook een logit model geschat. Dit laatste type model is bij uitstek geschikt voor de analyse van ja/nee-beslissing.¹⁰

Het model is geschat op twee datasets, te weten de NPAO-survey 1982 en de OSA-survey 1985.¹¹ Beide surveys zijn gehouden om meer inzicht te krijgen in het arbeidsmarktgedrag van de (potentiële) beroepsbevolking van Nederland. Doordat er enkele vragen zijn opgenomen over vrijwilligerswerk zijn de data ook te gebruiken voor dit onderzoek. In Appendix B wordt een overzicht gegeven van de verdeling van de individuen in beide steekproeven over de in paragraaf twee genoemde variabelen, alsmede over de deelname en tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk voor verschillende groepen.

De NPAO-survey is gehouden onder de Nederlandse bevolking van 16 tot en met 64 jaar. De steekproefgrootte is 2677 personen¹² aan wie de vraag werd gesteld of men wel eens onbetaald werk doet voor personen buiten het eigen huishouden, voor een vereniging, een goed doel en dergelijke. Voorts is gevraagd of dat onbetaalde werk ook vrijwilligerswerk was. Onder vrijwilligerswerk werd daarbij verstaan activiteiten in verenigingsverband of in het kader van een bepaalde organisatie. Als men vrijwilligerswerk deed is vervolgens gevraagd hoeveel tijd men hieraan per week besteedde. Deze vraagstelling houdt in dat van vrijwilligerswerk dat *niet* in georganiseerd verband wordt verricht (dit omvat vooral burenhulp) het aantal uren dat daar aan wordt besteed niet bekend is.¹³

De OSA-survey, een enquête gehouden onder 4020¹⁴ mensen van 16 tot 60 jaar, exclusief mensen die volledig dagonderwijs volgen en dienstplichtigen, bevat informatie over de deelname aan vrijwilligerswerk en het aantal uren, zonder onderscheid te maken naar georganiseerd en ongeorganiseerd verband. Als de gegevens van de

OSA en de NPAO naast elkaar worden gelegd (zie Appendix B) blijkt duidelijk dat de geënquêteerden bij de OSA-survey een ruimere interpretatie van vrijwilligerswerk is voorgelegd dan bij de NPAO. Als de ruimere definitie inclusief burenhulp wordt gehanteerd, komen de deelnamepercentages bij de OSA-survey en van de NPAO-survey globaal wel met elkaar overeen en zitten ze ook in dezelfde orde van grootte als de deelnamepercentages die in andere Nederlandse onderzoeken worden gevonden waarbij van een ruime definitie van vrijwilligerswerk wordt uitgegaan (zie Van Dijk, 1987 voor meer informatie).

De populaties waaruit de twee steekproeven zijn getrokken zijn enigszins verschillend. In de OSA-survey zitten geen mensen van boven de zestig. Dit heeft tot gevolg dat voor 1985 met name het aantal niet-actieve mannen beduidend lager is dan in 1982, omdat in de groep van 60-64 jaar veel mannen zitten die vervroegd zijn uitgetreden. Voorts zitten in de OSA-survey geen studenten, waardoor het aandeel van de groep 16-24 jarigen in 1982 groter is.¹⁵

We willen er op wijzen dat verschillen in de empirische resultaten voor 1982 en 1985 niet zonder meer kunnen worden toegeschreven aan het in de tijd veranderende gedrag van individuen, omdat, zoals boven is vermeld, de steekpopulatie en de gehanteerde definities van vrijwilligerswerk voor beide steekproeven niet precies overeenkomen.

Empirische resultaten

Voor beide datasets is een aantal alternatieve specificaties getest, waaronder modellen met andere interacties en modellen waarin ook de provinciale dummies en de variabele inkomen waren opgenomen. Uiteindelijk is een specificatie gekozen die voor beide datasets acceptabele resultaten opleverde op basis van de significantie van t-waarden, het juiste verwachte teken van de coëfficiënt en de likelihood-radio tests. Het opnemen van de variabele inkomen, al dan niet in combinatie met andere hiermee samenhangende variabelen, gaf minder goede resultaten en daarom is de variabelen inkomen niet opgenomen in het uiteindelijk gekozen model. Opname van de provinciale dummies en meerdere interacties in het model leidde tot insignificante coëfficiënten en onvoldoende veranderingen in de log-likelihood en daarom zijn deze niet in het uiteindelijke model opgenomen. Omwille van de vergelijkbaarheid van de schattingsresultaten van beide datasets zijn de variabelen die op theoretische gronden van belang werden

geacht, maar op één van de datasets niet significant waren *niet* uit het model verwijderd. Door dit wel te doen was het mogelijk geweest een model te schatten wat statistisch iets mooier lijkt (hogere t-waarden, geen insignificante coëfficiënten, ect.). Het nadeel is echter dat de vergelijkbaarheid van de resultaten vermindert en dat de kans groot is dat dan een model wordt gevonden dat meer zegt over de specifieke dataset dan over het verband tussen de variabelen en de tijdsduur die besteed wordt aan vrijwilligerswerk in het algemeen.¹⁶ Daar we geen overtuigende theoretische verklaring hebben voor het soms niet significant zijn van bepaalde variabelen moeten we de kans dat dit veroorzaakt wordt door de specifieke steekproef bepaald niet uitsluiten. Zoals al eerder is gezegd zijn er verschillen tussen de datasets waardoor het vergelijken van de schattingsresultaten voor de twee jaren moeilijk is. Mogelijke verschillen kunnen niet zonder meer worden toegeschreven aan veranderingen die in loop der tijd zijn opgetreden.

De tobit-coëfficiënten van het uiteindelijk geselecteerde model dat voor beide datasets geschat is zijn weergegeven in Tabel 1. De eerste coëfficiënt is de schatting voor de referentiegroep. De overige coëfficiënten geven het verschil weer van de groep met die specifieke kenmerken ten opzichte van de referentiegroep. Dezelfde variabelen zijn gebruikt voor de logit schattingen, waarmee alleen de vraag of men ja dan nee deelneemt aan vrijwilligerswerk wordt geanalyseerd. De resultaten hiervan zijn weergegeven in Appendix C.¹⁷ Op basis van de tobit-analyse kan voor elke groep een partiële effect berekend worden dat is weergegeven in Tabel 2. Dit partiële effect geeft aan hoeveel het aantal uren dat de betreffende groep aan vrijwilligerswerk besteedt verschilt van het gemiddelde van de gehele populatie.

De resultaten voor de variabelen *geslacht* en *arbeidsmarktsituatie* geven voor vrouwen voor beide steekproeven hetzelfde beeld, met uitzondering van de vrouwelijke werkzoekenden. Ten opzichte van full-time werkende mannen (de referentie categorie) doen full-time werkende vrouwen beduidend minder aan vrijwilligerswerk.¹⁸ Naarmate vrouwen minder tijd aan betaalde arbeid kwijt zijn, doen ze meer aan vrijwilligerswerk. Waarschijnlijk gaat vrijwilligerswerk voor vrouwen vooral ten koste van betaalde arbeid. Dit bevestigt het vermoeden dat vrouwen, ook als ze werken, voor het grootste deel van het huishoudelijk werk blijven opdraaien. Vrouwen die niet

Tabel 1. Tobit-schattingen (factor effecten) met als afhankelijke variabele het aantal uren vrijwilligerswerk per week

Groep	NPAO-survey (1982)		OSA-survey (1985)	
	Coëff.	Stand. afw.	Coëffic.	Stand. afw.
Referentiegroep ¹	-6.18	0.63	-3.39	0.59
Mannen, werkend <38 uur	-1.89*	1.43	0.27*	0.58
Mannen, werkzoekend	2.38	1.34	1.47	0.64
Mannen, niet-actief	-3.15	1.01	2.23	0.60
Vrouwen, werkend ≥ 38 uur	-4.60	1.03	-3.37	0.52
Vrouwen, werkend 20-37 uur	-3.10	1.05	-2.56	0.51
Vrouwen, werkend <20 uur	-3.33	1.18	-0.60*	0.53
Vrouwen, werkzoekend	-4.18	1.90	1.30	0.70
Vrouwen, niet-actief	-2.32	0.61	-0.09*	0.31
Leeftijd 25-29 jaar	2.70	0.91	1.40	0.49
Leeftijd 30-34 jaar	3.14	0.96	1.77	0.51
Leeftijd 35-39 jaar	4.15	1.00	2.16	0.53
Leeftijd 40-49 jaar	3.51	0.94	1.87	0.49
Leeftijd 50-59 jaar	1.33*	1.02	0.73*	0.49
Leeftijd ≥ 60 jaar	1.65*	1.29	n.a.	
Opleiding: LBO, MAVO, ULO	2.17	0.75	2.22	0.42
Opleiding: HAVO, VWO, MBO	4.58	0.88	3.48	0.39
Opleiding: HBO	3.82	1.07	4.22	0.69
Opleiding: WO	4.06	1.43	4.42	0.68
Studenten	3.96	1.28	n.a.	
Kinderen van 5-15 jaar	-0.10*	0.61	-0.25*	0.33
Kinderen <5 en 5-15 jaar	-0.68*	0.99	-1.67	0.49
Kinderen jonger dan 5 jaar	-0.03*	0.96	-2.46	0.48
Partner is geen vrijwilliger	-4.72	0.51	-3.36	0.26
Alleenstaanden	-0.61*	1.00	-1.92	0.44
Hervormd	n.a.		0.26*	0.35
Gereformeerd	n.a.		1.04	0.44
Overig christelijk	n.a.		1.22	0.61
Niet-christelijke religie	n.a.		0.59*	1.20
Geen religie	n.a.		0.28*	0.29
σ	8.13	0.26	6.38	0.12
Log-likelihood	-2773		-6981	
Restricted (Slopes=0) Log Likelihood	-5837		-10923	
Aantal waarnemingen	2165		3950	

1 De referentiegroep bestaat uit mannen, die 38 uur of meer werken, 16-25 jaar oud zijn, alleen lager onderwijs hebben genoten, geen kinderen hebben en een partner hebben die vrijwilligerswerk doet. (Voor 1985 geldt dat ze ook nog rooms-katholiek zijn.)

* Statistisch niet significant op 0.10 niveau.

n.a. Niet aanwezige variabele in de NPAO-survey.

Tabel 2. Partiële effecten: verschil in uren vrijwilligerswerk per week ten opzichte van het gemiddelde voor de gehele populatie

	<i>NPAO-survey (1982)</i>	<i>OSA-survey (1985)</i>
Gemiddelde waarde	1.16 ¹	1.77
<i>Groep</i>	<i>Partieel effect</i>	<i>Partieel effect</i>
Mannen, werkend ≥ 38 uur	0.49	0.13
Mannen, werkend < 38 uur	-0.03	0.24
Mannen, werkzoekend	1.37	0.80
Mannen, niet-actief	-0.30	1.21
Vrouwen, werkend ≥ 38 uur	-0.54	-0.93
Vrouwen, werkend 20-37 uur	-0.29	-0.74
Vrouwen, werkend < 20 uur	-0.23	-0.11
Vrouwen, werkzoekend	-0.48	0.72
Vrouwen, niet-actief	-0.13	0.09
Leeftijd 16-24 jaar	-0.43	-0.47
Leeftijd 25-29 jaar	0.15	0.02
Leeftijd 30-34 jaar	0.27	0.17
Leeftijd 35-39 jaar	0.57	0.34
Leeftijd 40-49 jaar	0.37	0.22
Leeftijd 50-59 jaar	-0.18	-0.23
Leeftijd ≥ 60 jaar	-0.11	n.a.
Opleiding: LO	-0.50	-0.86
Opleiding: LBO, MAVO, ULO	-0.08	-0.19
Opleiding: HAVO, VWO, MBO	0.58	0.31
Opleiding: HBO	0.34	0.65
Opleiding: WO	0.42	0.75
Studenten	0.39	n.a.
Geen kinderen	0.02	0.19
Kinderen van 5-15 jaar	-0.01	0.08
Kinderen < 5 en 5-15 jaar	-0.14	-0.43
Kinderen jonger dan 5 jaar	0.02	-0.67
Partner is vrijwilliger	0.62	0.89
Partner is geen vrijwilliger	-0.48	-0.49
Alleenstaanden	0.46	0.02
Rooms-katholiek	n.a.	-0.09
Hervormd	n.a.	0.00
Gereformeerd	n.a.	0.33
Overig christelijk	n.a.	0.41
Niet-christelijke religie	n.a.	0.14
Geen religie	n.a.	0.01

1 1.16 uur betekent één uur plus 0,16 uur, ofwel: één uur en 10 minuten.

n.a. Niet aanwezige variabele in de survey

werken of maar voor een gering aantal uren, doen in 1982 veel minder aan vrijwilligerswerk dan full-time werkende mannen, terwijl er voor 1985 geen significant verschil meer is. Opvallend is het verschil tussen beide jaren voor de werkzoekende vrouwen: in 1982 doen ze van alle vrouwen het minste vrijwilligerswerk en in 1985 het meeste. Voor mannen is het beeld niet erg duidelijk omdat de resultaten voor beide datasets nogal verschillen. Op basis van de logit-schattingen kunnen we concluderen dat er in 1985 geen verschillen bestaan tussen de verschillende groepen mannen die we onderscheiden. Voor 1982 zien we wel verschillen: mannen die niet werken of slechts part-time, participeren significant minder in vrijwilligerswerk. Als we naar de resultaten van de tobit-schattingen kijken zien we weer een ander beeld. Er is nu geen significant verschil tussen part-time en full-time werkende mannen voor zowel 1982 als 1985. De werkzoekenden besteden relatief veel tijd aan vrijwilligerswerk. Mede op basis van de logit-schattingen kunnen we hieruit concluderen dat mannelijke werkzoekenden evenveel als full-time werkenden in vrijwilligerswerk participeren, maar er per vrijwilliger wel meer tijd aan besteden. Voor niet-actieve mannen zien we een opvallend verschil tussen 1982 en 1985: in 1982 besteedt deze groep mannen de minste tijd aan vrijwilligerswerk terwijl ze in 1985 de hoogste tijdsbesteding vertonen. Net als voor werkzoekende mannen geldt ook voor niet-actieve mannen dat ze vergeleken met hun participatiegraad relatief veel uren aan vrijwilligerswerk besteden. Een andere opvallende conclusie die uit een vergelijking van de tobit-resultaten voor 1982 en 1985 kan worden getrokken is dat ten opzichte van het gemiddelde met name degenen die veel tijd aan betaalde arbeid besteden minder tijd aan vrijwilligerswerk zijn gaan besteden, terwijl de niet-actieve mannen en de werkzoekende vrouwen relatief meer tijd aan vrijwilligerswerk zijn gaan besteden.

Met betrekking tot de variabele *leeftijd* vinden we inderdaad de op theoretische gronden verwachte omgekeerde U-vorm voor zowel de logit- als de tobit-schattingen op beide datasets. Ook de waarden van coëfficiënten vertonen opvallende overeenkomsten.

Voor beide datasets blijkt er een zeer duidelijk positief verband te bestaan tussen de hoogte van de *opleiding* en zowel de participatiegraad als het aantal uren dat aan vrijwilligerswerk wordt besteed. Degenen met alleen lager onderwijs

doen veruit het minste vrijwilligerswerk. De groep met enige vervolgopleiding doet al significant meer aan vrijwilligerswerk (ongeveer een half uur). Uit het partiële effect blijkt dat degenen met een opleiding op HAVO, VWO en MBO niveau per week al ruim een uur meer aan vrijwilligerswerk doen dan degenen met het laagste onderwijsniveau. Tussen de drie hoogste opleidingsgroepen blijkt in 1982 weinig verschil, voor 1985 zien we dat de twee hoogste opleidingsniveaus nog eens extra veel tijd aan vrijwilligerswerk besteden vergeleken met de groep HAVO, VWO en MBO.

Met betrekking tot de aanwezigheid van kinderen geven de logit- en de tobit-schattingen eensluidende resultaten. Voor 1985 zien we dat de aanwezigheid van jonge kinderen ('handenbindertjes') minder tijd voor vrijwilligerswerk overlaat. Dit is in overeenstemming met over verwachtingen: het opvoeden van kinderen kost veel tijd. Voor gezinnen waar ook oudere kinderen zijn ligt de tijdsbesteding hoger (investeringsmotief?) dan voor gezinnen waar alleen jonge kinderen zijn. Deze resultaten worden niet bevestigd voor 1982: geen enkele coëfficiënt is daar significant.

Een ander aspect van de gezinssituatie is de gezinstraditie. De eerste variabele die daarop betrekking heeft is de *positie van de partner*. Voor beide jaren zien we hetzelfde patroon, zowel met betrekking tot de participatiegraad als de tijdsbesteding. Als de partner vrijwilligerswerk doet heeft dit een duidelijk positief effect op het doen van vrijwilligerswerk. Dit geldt niet alleen voor het georganiseerde vrijwilligerswerk, maar ook voor het doen van vrijwilligerswerk in ongeorganiseerd verband: hier is het *niet* doen van vrijwilligerswerk door de partner één van de weinige variabelen die een significant (negatief) effect vertoont. Uit de partiële effecten blijkt dat een individu ruim een uur meer vrijwilligerswerk doet als de partner ook deelneemt aan vrijwilligerswerk. Met betrekking tot de gezinssituatie vormen de *alleenstaanden* een bijzondere categorie. Uit de logit-schattingen blijkt dat hun participatiegraad relatief laag is. Uit de partiële effecten blijkt echter dat ze ondanks hun lage participatiegraad wel relatief veel tijd aan vrijwilligerswerk besteden. Uit de hier niet gepresenteerde logit-schattingen voor de deelcategorieën van vrijwilligerswerk blijkt dat alleenstaanden vooral erg actief zijn in het ongeorganiseerde vrijwilligerswerk. Een mogelijke verklaring kan zijn dat alleenstaanden door middel van het doen van informeel vrijwilli-

gerswerk een deel van hun sociale contacten onderhouden, terwijl dit bij degenen die in gezinsverband leven meer binnen de eigen huishouding gebeurt.

Tenslotte, de variabele *religie*, welke alleen beschikbaar is voor de dataset van 1985. Uit de resultaten blijkt dat Hervormden en Gereformeerden meer aan vrijwilligerswerk werk doen dan de rest. Een mogelijke verklaring voor deze verschillen is dat op leden van de Gereformeerde en Hervormde Kerk vanuit de kerk een groter beroep wordt gedaan om activiteiten te verrichten voor de kerkelijke organisatie zelf of ten behoeve van anderen die hulp nodig hebben.

Samenvatting en conclusies

Het doel van deze studie is de tijd die aan vrijwilligerswerk wordt besteed te relateren aan een aantal individuele en huishoudenskenmerken. In het theoretisch gedeelte worden op basis van de economische theorie een aantal motieven besproken voor het doen van vrijwilligerswerk. Op grond hiervan is een aantal variabelen geselecteerd die met deze motieven samenhangen. In het empirisch gedeelte worden de resultaten gepresenteerd van een tobit-model dat geschat is met gegevens uit de NPAO-survey 1982 en de OSA-survey 1985. Uit deze resultaten wordt inzicht verkregen in de determinanten van de tijd die aan vrijwilligerswerk wordt besteed. Daarnaast is ook een logit-model geschat, waarmee inzicht wordt verkregen in alleen de beslissing (ja en nee) om vrijwilligerswerk te doen, zonder dat de eraan bestede tijd een rol speelt.

Hieronder worden de resultaten samengevat en gerelateerd aan de motieven. Voor niet-actieven mogen we aannemen dat alleen het consumptiemotief van toepassing is, omdat ze gezien het feit dat ze geen werk hebben en er niet naar zoeken geen toekomstige opbrengsten van een investering in de vorm van (hoger) loon mogen verwachten. Een mogelijke verklaring voor de relatief hoge tijdsbesteding van mannelijke niet-actieven zou er op kunnen duiden dat voor deze groep het doen van vrijwilligerswerk deels een substituuut is voor betaald werk.

Vrijwilligerswerk als vorm van vrijetijdsbesteding kan beschouwd worden als consumptie die bepaald wordt door factoren als smaak en levensstijl. De significantie van variabelen als opleiding, leeftijd en gezinssituatie bevestigen dit beeld. Hoger opgeleiden besteden meer tijd aan vrijwilligerswerk dan lager opgeleiden. Met be-

trekking tot leeftijd zien we dat men naarmate men ouder wordt meer tijd besteedt aan vrijwilligerswerk, maar dat dit boven een bepaalde leeftijd weer afneemt. Het U-vormige patroon voor de variabele leeftijd is een indicatie voor het bestaan van altruïstische motieven. En als altruïsme wordt gezien als een behoefte die door het doen van vrijwilligerswerk wordt bevredigd, dan is het altruïstische motief een consumptiemotief.

Gebrek aan tijd lijkt vooral werkende vrouwen te beperken in het doen van vrijwilligerswerk. Hoe minder uren vrouwen werken, hoe actiever ze zijn op het gebied van vrijwilligerswerk. De relatief lage participatie van ouders met jonge kinderen in 1985 kan mogelijk ook verklaard worden uit tijdgebrek.

Uit onze resultaten kan ook enige steun worden gevonden voor het doen van vrijwilligerswerk uit investeringsmotieven. Full-time werkende mannen doen relatief vaak aan vrijwilligerswerk (hoewel ze er niet erg veel tijd aan besteden) en gezien de relatief beperkte hoeveelheid vrije tijd die deze groep heeft, kan het opdoen van waardevolle contacten of de status die aan het vrijwilligerswerk wordt ontleend ingegeven zijn door investeringsmotieven. Mensen zonder kinderen besteden evenveel tijd aan vrijwilligerswerk als mensen met alleen oudere kinderen. Daar de laatste groep minder vrije tijd zal hebben kan ook hier het investeringsmotief een rol spelen: indirect heeft deze groep voordeel van het doen van vrijwilligerswerk voor bijvoorbeeld school of sportclub omdat (ook) hun eigen kinderen hiervan profiteren.

Ook voor werkzoekenden is er enige aanwijzing van het belang van een investeringsmotief. Werkzoekenden besteden namelijk meer tijd aan vrijwilligerswerk dan werkenden. Daar werkzoekende vrouwen in 1985 en werkzoekende mannen in 1982 ook meer tijd aan vrijwilligerswerk besteden dan niet-actieven, kan het verschil tussen werkzoekenden en werkenden niet alleen worden toegeschreven aan het feit dat de eersten simpelweg meer vrije tijd hebben.

Hoewel het door ons gehanteerde theoretische kader en de geanalyseerde gegevens nogal wat beperkingen hebben, geven de hier gepresenteerde resultaten toch een aantal waardevolle inzichten in de samenstelling van het aanbod van vrijwilligersarbeid in Nederland. Voor een verdere analyse zal het beperkte theoretische kader dat aan dit artikel ten grondslag ligt nader uitgewerkt moeten worden. Om die theorie vervolgens te kunnen toetsen is het nodig de beschikking te hebben over

meer gedetailleerde gegevens, die bijvoorbeeld informatie bevatten omtrent het soort vrijwilligerswerk. Voorts is het noodzakelijk dat dan sociale, culturele, psychologische en economische variabelen in de beschouwing kunnen worden betrokken die meer direct in verband kunnen worden gebracht met de motieven voor het doen van vrijwilligerswerk die aan de economische theorie zijn ontleend.

Op basis van onze voorlopige resultaten kan al wel geconcludeerd worden dat demografie veranderingen, zoals de vergrijzing van de bevolking, sociaal-economische veranderingen, de toenemende participatie van vrouwen op de betaalde arbeidsmarkt, de ontwikkeling van de (langdurige) werkloosheid en de toenemende secularisatie, belangrijke consequenties kunnen hebben voor vraag en aanbod van vrijwilligerswerk in de toekomst.

Uit onze onderzoeksresultaten blijkt dat ouderen, werkende vrouwen en niet-kerkelijken relatief weinig vrijwilligerswerk doen. Daar deze categorieën volgens de verwachting in de toekomst zullen toenemen, zal dit tot een afname van het aanbod aan vrijwilligerswerk kunnen leiden. Ook het mogelijk teruglopen van de werkloosheid kan leiden tot een vermindering van het aanbod van vrijwilligers. Een toename van het aanbod van vrijwilligers kan veroorzaakt worden doordat het gemiddelde opleidingsniveau nog steeds stijgt en tengevolge van bijvoorbeeld vervroegde uittrekking het aantal niet-actieve mannen verder toeneemt. Het laatste kan mede een mogelijke gedragsverandering van ouderen tot gevolg hebben, waardoor deze ook op hogere leeftijd meer vrijwilligerswerk zullen aanbieden dan nu het geval is.

Naast het aanbod van vrijwilligerswerk moet ook rekening worden gehouden met veranderingen in de vraag. De toenemende vergrijzing kan leiden tot een grotere behoefte aan vrijwilligerswerk, met name in de hulp- en dienstverlening. Daar staat dan weer tegenover dat de vraag naar vrijwilligerswerk in bijvoorbeeld het onderwijs waarschijnlijk zal verminderen.

Gezien de in de inleiding genoemde cijfers over de totale omvang in mensjaren van het vrijwilligerswerk in Nederland, kan zonder overdrijving worden gesteld dat vrijwilligerswerk een belangrijke bijdrage levert aan de omvang en verdeling van de welvaart en het welzijn in Nederland. Of dit ook in de toekomst het geval zal blijven zal mede afhangen van de ontwikkelingen in zowel de

vraag naar als het aanbod van vrijwilligerswerk. Daarbij moet worden bedacht dat het vrijwilligerswerk buitengewone heterogeen van aard is en het bepaald niet zo is dat een vrijwilliger in de ene sector bereid en in staat is vrijwilligerswerk in een andere sector te verrichten indien veranderingen in vraag en aanbod hiertoe aanleiding geven.

Beleidsmakers moeten dit zich realiseren bij het formuleren van het in de toekomst gewenste beleid en bij het nemen van beslissingen om op bepaalde activiteiten te bezuinigen. Als ze gebruik maken van het argument dat mensen in een zorgzame samenleving meer voor elkaar moeten zorgen en dat vrijwilligerswerk daarbij één van de manieren is waarop dat gerealiseerd kan worden, kunnen ze niet voorbijgaan aan de vele factoren die blijkens dit artikel invloed hebben op het aanbod van vrijwilligerswerk.

Noten

1. Vrijwilligerswerk omvat volgens de 'ruime' definitie: het leiden van een sociale of politieke organisatie, belangenbehartiging en politiek, werkzaamheden ten behoeve van het verenigingsleven, activiteiten voor kerkelijke of levensbeschouwelijke organisaties, reistijd verbonden aan vrijwilligerswerk, familiehelp en tenslotte 'echt' c.q. 'traditioneel' vrijwilligerswerk (zie voor meer informatie Sociaal en Cultureel Planbureau, 1984, blz. 382). De daarnaast gebruikte 'nauwe' definitie van vrijwilligerswerk omvat alleen de laatste twee hiervoor genoemde activiteiten. In het beleid wordt nog een andere definitie gehanteerd, waarbij de nadruk vooral ligt op het wel of niet in georganiseerd verband verrichten van vrijwilligerswerk. Deze door de I.C.V. (Interdepartementale Commissie Vrijwilligerswerk) opgestelde definitie luidt als volgt: vrijwilligerswerk is werk dat onbetaald en onverplicht verricht wordt ten behoeve van anderen of de samenleving in enig georganiseerd verband (C.R.M., 1980).
2. Het arbeidsvolume van de overheid (Rijk, OPB en Sociale Verzekering) bedraagt voor 1975, 1980 en 1985 resp. 637.000, 714.000 en 736.000 volgens Tabel A15 van de Nationale Rekeningen 1986 (C.B.S., 1987, blz. 183).
3. Soms wordt een onkostenvergoeding gegeven, maar om het geheel voorlopig niet al te complex te maken laten we deze even buiten beschouwing.
4. Zie Menchik en Weisbrod (1987) voor een meer formele uitwerking van een model voor de investering in vrijwilligerswerk.
5. Becker (1975) spreekt in dit verband van 'foregone earnings'; Menchik en Weisbrod (1987) gebruiken hiervoor de term 'own price'.
6. Menchik en Weisbrod (1987) noemen dit de 'cross-price'.
7. De resultaten van Menchik en Weisbrod zijn slechts in zeer beperkte mate vergelijkbaar met het door ons te schatten model. In hun model speelt de variabele inkomen een cruciale rol. Daarom hebben zij hun model alleen ge-

- schat voor personen die in 1973 een positief arbeidsinkomen hadden en tegelijk het enige lid van het huishouden waren dat verdiende. Voor de Nederlandse situatie zou dat betekenen dat slechts zeer weinig vrouwen in de analyse betrokken zouden worden. Het opnemen van de variabele inkomen in het model stuit ook op een aantal andere theoretische en praktische bezwaren. Op theoretische gronden kan worden beargumenteerd dat de marginale afweging van kosten en baten die met het inkomen een centrale rol speelt in het model van Menchik en Weisbrod zeker niet erg plausibel is voor de Nederlandse situatie. Het aantal arbeidsuren is bijvoorbeeld vaak niet vrij te kiezen. Hoewel in onze dataset wel inkomensgegevens aanwezig zijn stuit de constructie van de benodigde koopkrachtindicator ook op praktische problemen. Een deel van de mogelijke effecten van het inkomen op het doen van vrijwilligerswerk wordt voorts (waarschijnlijk zelfs beter) weergegeven door de hoog met het inkomen gecorreleerde variabele opleiding, die wel in ons model is opgenomen, maar niet in het model van Menchik en Weisbrod. Uit een aantal door ons uitgevoerde exercities met als doel het op Amerikaanse data geschatte model van Menchik en Weisbrod te schatten op het door ons gebruikte Nederlandse datamateriaal, bleek ook dat dit geen op zinnvolle wijze te interpreteren resultaten opleverde.
8. Het investeringsmotief van niet-actieven zal waarschijnlijk erg gering zijn tenzij ze vrijwilligerswerk doen als opstapje naar het bereiken van het stadium van werkzoekende. Als dat het geval is geeft de te schatten coëfficiënt niet alleen het consumptiemotief weer, maar ook een investeringsmotief. Vergeleken met werkzoekenden zal het investeringsmotief van niet-actieven echter zeer gering zijn. Overigens moet ook rekening worden gehouden met het feit dat werklozen met een uitkering niet zonder toestemming aan allerhande vormen van vrijwilligerswerk kunnen deelnemen. Omdat deze beperking niet geldt voor niet-actieven is het mogelijk dat zij meer aan vrijwilligerswerk doen dan werkzoekenden, ondanks het feit dat voor hun alleen het consumptiemotief geldt en voor werkzoekenden zowel het consumptie- als het investeringsmotief.
 9. Deze variabele is alleen beschikbaar in de OSA-survey van 1985.
 10. Omdat het logit model uitgebreid beschreven is in de literatuur en er vele voorbeelden van empirische toepassingen zijn, gaan we hierop niet verder in. De manier waar wij het gebruikt hebben is uitgebreid beschreven in Van Dijk (1986) en Van Dijk en Folmer (1985 en 1986).
 11. Nadere informatie over de NPAO-data is te vinden in Heinen en Maas (1984); over de OSA-survey in Vissers et al. (1986).
 12. Omdat voor sommige individuen bepaalde variabelen ontbreken kunnen voor het schatten van de modellen op de NPAO-data slechts 2165 van de 2677 waarnemingen worden gebruikt.
 13. De definitie van vrijwilligerswerk die hier wordt gebruikt sluit zeer nauw aan bij de in het beleid veel gehanteerde I.C.V.-definitie (zie noot 1). Van een ruimere definitie, die ook vrijwilligerswerk in ongeorganiseerd verband omvat, zijn in de NPAO-survey wel deelnamepercentages bekend, maar geen informatie over de bestede tijd. Daarom hebben de tobit analyses van de NPAO-survey noodgedwon-

gen alleen betrekking op het georganiseerde vrijwilligerswerk. De logit modellen van de NPAO-survey kunnen geschat worden voor het vrijwilligerswerk als geheel (ruime definitie, die globaal overeenkomt met de ook voor de tobit analyse gehanteerde definitie van de OSA-survey), voor het vrijwilligerswerk zoals dat voor de tobit analyse van de NPAO-survey is gebruikt en voor het alleen in ongeorganiseerd verband verrichte vrijwilligerswerk.

14. Hiervan zijn 3950 waarnemingen geschikt voor onze verdere analyses.
15. Een minder belangrijk probleem is dat het aandeel van de groep met opleidingsniveau HAVO, VWO en MBO in de OSA-survey veel te hoog is (zie Appendix B, Tabel A.1) en dat van de groep met een opleidingsniveau daar vlak onder te laag. De verdeling over de categorieën in 1982 komt meer overeen met de werkelijke verdeling. Op dit moment hebben we geen verklaring voor deze vreemde verdeling. Een mogelijk gevolg hiervan is dat de schattingen voor de groep VWO, MBO iets te laag zullen zijn en voor de groep daaronder iets te hoog. Voor het algemene beeld zal dit echter weinig verschil maken.
16. Zie bijvoorbeeld Lovell (1983) voor een illustratie van de gevaren die een dergelijke werkwijze – ook wel 'data mining' genoemd – met zich meebrengt.
17. De logit-coëfficiënten geven ook de verschillen ten opzichte van de referentiegroep. Zoals in paragraaf 3 al is opgemerkt kunnen voor het NPAO-survey ook logit-schattingen gemaakt worden voor andere definities van vrijwilligerswerk. Globaal genomen zijn de resultaten voor de ruime definitie van vrijwilligers gelijk aan die van een meer beperkte definitie, waarin het ongeorganiseerde vrijwilligerswerk niet is opgenomen. Een aparte logit-analyse van de deelname aan het ongeorganiseerde vrijwilligerswerk levert nauwelijks significante parameters op: alleen de variabele positie van de partner en de groep studenten geven significante effecten te zien. Voor het overige geldt dat de deelname aan het ongeorganiseerde vrijwilligerswerk min of meer gelijk verdeeld is over de onderscheiden groepen. Wegens de beperkte beschikbare ruimte zijn deze logit-schattingen hier niet opgenomen. Op verzoek zijn ze te verkrijgen bij de auteurs.
18. Uit het partiële effect in Tabel 2 valt af te lezen dat full-time werkende vrouwen ongeveer een uur (resp. 1,03 en 1,06 uur in 1982 en 1985) minder tijd aan vrijwilligerswerk besteden dan full-time werkende mannen.

Literatuur

- Amemiya, T. (1984), 'Tobit models: a survey', *Journal of Econometrics*, jrg. 24, blz. 3-61.
- Becker, Gary S. (1975), *Human Capital*, Columbia University Press, New York.
- C.B.S. (1987), *Nationale Rekeningen 1986*, Staatsuitgeverij, Den Haag.
- C.R.M. (1980), *Vrijwilligersbeleid – Eerste deelrapport van de Interdepartementale Commissie Vrijwilligersbeleid*, Staatsuitgeverij, Den Haag.
- Dijk, Jouke van (1986), *Migratie en Arbeidsmarkt*, Van Gorcum, Assen.
- Dijk, Jouke van (1987), *De omvang en aard van het vrijwilligerswerk in Nederland na 1975*, Economische Facul-

- teit R.U. Groningen, Wetenschapswinkel Economie, Publicatie EV 5, Groningen.
- Dijk, Jouke van, en Hendrik Folmer (1985), 'Entry of the unemployed into employment: theory, methodology and Dutch experience', *Regional Studies*, jrg. 19, blz. 243-256.
 - Dijk, Jouke van, en Hendrik Folmer (1986), 'The consequences of interregional migration for the regional labor market: theory, methodology and Dutch experience', *Review of Economics and Statistics*, jrg. 68, blz. 74-83.
 - Greene, W.H. (1986), *LIMDEP User's Manual*, New York.
 - Heinen A., en A. Maas (1984), *Het NPAO- arbeidsmarktonderzoek. Resultaten van de eerste analyses: mobiliteitsgenegenheid en segmentering van de arbeidsmarkt*, IVA, Tilburg.
 - Jong, A. de (1980), 'Ook het vrijwilligerswerk is onderhevig aan het prijsmechanisme', *TMW-welzijnsmaandblad*, blz. 147-151.
 - Keeley, Michael C. (1981), *Labor Supply and Public Policy – a Critical Review*, Academic Press, New York.
 - Kwant, Cees (1987), Inleiding. Hoofdstuk 1, in: R.C. Kwant (red.), *Dat doe je gewoon? Vrijwilligerswerk in sociaal, cultureel en economisch perspectief*, De Balie, Amsterdam.
 - Luijk, E.W. van, en R.J. de Bruijn (1984), *Vrijwilligerswerk tussen betaald en huishoudelijk werk – Een verkennende studie op basis van een enquête*, Staatsuitgeverij, Den Haag.
 - Lovell, M.C. (1983), 'Data mining', *Review of Economics and Statistics*, jrg. 65, blz. 1-12.
 - Maddala, G.S. (1983), *Limited-dependent and Qualitative Variables in Econometrics*, Cambridge University Press, Cambridge.
 - Menchik, Paul L., en Burton A. Weisbrod (1987), 'Volunteer labor supply', *Journal of Public Economics*, jrg. 32, blz. 159-183.
 - Sociaal en Cultureel Planbureau (1984), *Sociaal en Cultureel Rapport*, S.C.P., Rijswijk.
 - Tobin, James (1958), 'Estimation of relationships for limited dependent variables', *Econometrica*, jrg. 26, blz. 24-36.
 - Vissers, A.M.C., A.M. de Vries en Th. Schepens (1986), *Arbeidsmarktgedrag ten tijde van massale werkloosheid*, Staatsuitgeverij, OSA-voorstudie nr. 12, Den Haag.
 - Wippler, R. (1981), *Sociale determinanten van het vrijetijdsgedrag*, Van Gorcum, Assen.
 - W.R.R. (1981), *Vernieuwingen in het arbeidsbestel*, Staatsuitgeverij, Den Haag.

Appendix A. Het tobit model

Het tobit-model (*Tobin's probit*) is een combinatie van probit met multiple regressie. Bij de tobit-regressie wordt verondersteld dat de uren vrijwilligerswerk normaal verdeeld zijn en niet kleiner kunnen zijn dan nul. Het model luidt als volgt:

$$y_i = \begin{cases} \sum_{j=1}^p x_{ij} \beta_j + e_i & \text{als geldt: rechterlid} > 0 \\ 0 & \text{als geldt: rechterlid} \leq 0, \end{cases}$$

waarbij y_i ($i=1, \dots, n$) staat voor het aantal uren vrijwilligers-

werk voor individu i in één week, Opleiding: β_j ($j=1, \dots, p$) voor de tobit coëfficiënten, x_{ij} voor de elementen van de $n \times p$ data matrix en e_i voor de storingsterm (verdeeld als $N(0, \sigma^2)$). De verklarende variabelen in ons model zijn allemaal kwalitatieve variabelen (ook wel genoemd factoren). Dit betekent dat elke variabele een aantal niveaus heeft. Elk niveau kan worden weergegeven als een 'dummy' variabele. Het totale aantal dummies is p en is gelijk aan de som van het aantal niveaus van alle variabelen. Tevens geldt dat alle x_{ij} 's van de data matrix gelijk zijn aan 1 of 0. De tobit coëfficiënten β_j zijn geschat met behulp van het statistische pakket LIMDEP. Voor details zie het LIMDEP-manual (Greene, 1986).

De interpretatie van de β 's is anders als in een gewone regressie. De verandering in het aantal uren vrijwilligerswerk door een verandering in één van de afhankelijke variabelen is namelijk niet gelijk aan β maar gelijk aan het *produkt* van β en de kans dat men überhaupt deelneemt aan vrijwilligerswerk. Globaal genomen kan men zeggen dat een hogere waarde van β een indicatie is voor zowel een hogere participatiegraad als voor een groter aantal uren vrijwilligerswerk. De interpretatie van de β als indicator voor de participatiegraad is echter nogal onbetrouwbaar omdat de verdeling van het aantal uren vrijwilligerswerk in een bepaalde groep sterk af kan wijken van de verdeling voor de hele populatie.

Uit het voorgaande volgt dat de β 's vooral een goede indicatie geven van het aantal uren vrijwilligerswerk dat iemand doet: hoe hoger de β , hoe hoger het aantal uren vrijwilligerswerk. Het meest interessant is het echter om inzicht te krijgen in de verschillen in het aantal uren vrijwilligerswerk voor individuen met verschillende kenmerken en in de mate waarin een (kleine) verandering in kenmerken de tijdsbesteding aan vrijwilligerswerk beïnvloedt. Een complicatie hierbij is dat de verandering in verwachte tijdsbesteding niet alleen afhangt van verschillen in x_i , maar ook van verwachte tijdsbesteding zonder die verandering in x_i . Daarom wordt voor elke groep het verschil in tijdsbesteding berekend ten opzichte van de gemiddelde verwachte tijdsbesteding van de gehele steekproef. Het aldus berekende zogenaamde *partiële effect* geeft het verwachte verschil in tijdsbesteding ten gevolge van een verandering in één kenmerk, terwijl alle andere variabelen constant worden gehouden op het gemiddelde van die variabelen. Meer uitgebreide informatie over tobit-modellen en de interpretatie van de coëfficiënten kan worden gevonden in Tobin (1958), Keeley (1981), Maddala (1983) en Amemiya (1984).

Appendix B. Overzicht van de kenmerken van de NPAO- en OSA-surveys

Tabel A.1. Aandeel in de steekproef, percentage vrijwilligers, aantal uren vrijwilligerswerk (per week) per groep in de NPAO-survey (1982)

Groep	Aandeel in steekproef	Percentage vrijwilligers	Uren vrijwilligerswerk per:	
			vrijwilliger	persoon
Totaal	100.0%	28.4	4.30 ¹	1.22
Mannen	50.3	32.7	4.56	1.49
Vrouwen	49.7	24.0	3.92	0.94
	100.0%			
Mannen, werkend ≥ 38 uur	34.0	38.0	4.26	1.62
Mannen, werkend < 38 uur	2.8	26.2	5.31	1.39
Mannen, werkzoekend	2.9	27.0	12.01	3.25
Mannen, niet-actief	10.5	21.1	3.03	0.64
Vrouwen, werkend ≥ 38 uur	8.0	19.7	3.15	0.62
Vrouwen, werkend 20-37 uur	5.8	24.8	4.68	1.16
Vrouwen, werkend < 20 uur	4.6	25.3	3.20	0.81
Vrouwen, werkzoekend	1.9	19.1	3.35	0.64
Vrouwen, niet-actief	29.5	25.2	4.09	1.03
	100.0%			
Leeftijd 16-24 jaar*	24.6	23.6	3.39	0.80
Leeftijd 25-29 jaar	12.8	29.4	5.44	1.60
Leeftijd 30-34 jaar	13.4	32.3	4.52	1.46
Leeftijd 35-39 jaar	11.8	41.8	3.95	1.65
Leeftijd 40-49 jaar	16.2	33.9	4.40	1.49
Leeftijd 50-59 jaar	13.5	21.9	3.38	0.74
Leeftijd ≥ 60 jaar	7.7	13.9	7.99	1.11
	100.0%			
Opleiding: LO*	20.3	17.3	4.51	0.78
Opleiding: LBO, MAVO, ULO	41.6	28.6	4.16	1.19
Opleiding: HAVO, VWO, MBO	16.8	36.6	4.84	1.77
Opleiding: HBO	7.0	37.1	4.80	1.78
Opleiding: WO	2.7	45.8	4.19	1.92
Studenten	11.6	25.8	3.10	0.80
	100.0%			
Geen kinderen*	51.4	24.1	4.81	1.16
Kinderen van 5-15 jaar	33.3	32.6	3.93	1.28
Kinderen < 5 en 5-15 jaar	7.5	33.7	3.74	1.26
Kinderen jonger dan 5 jaar	7.8	33.1	3.87	1.28
	100.0%			
Partner is vrijwilliger*	45.7	40.4	3.74	1.51
Partner is geen vrijwilliger	48.3	16.8	4.94	0.83
Alleenstaanden	6.1	29.0	6.93	2.01
	100.0%			

¹ 4.30 uur betekent vier uur plus 0.3 uur, ofwel vier uur en 18 minuten.

* Kenmerken van de referentiegroep in de tobit- en logit-schattingen.

Appendix B (Vervolg)

Table A.2. Aandeel in de steekproef, percentage vrijwilligers, aantal uren vrijwilligerswerk (per week) per groep in de OSA-survey (1985)

Groep	Aandeel in steekproef	Percentage vrijwilligers	Uren vrijwilligerswerk per:	
			vrijwilliger	persoon
Totaal	100.0%	44.9	3.92 ¹	1.76
Mannen	50.1	49.2	4.17	2.05
Vrouwen	49.9	40.6	3.62	1.47
	100.0%			
Mannen, werkend ≥ 38 uur*	36.9	51.2	3.61	1.85
Mannen, werkend < 38 uur	4.4	52.0	3.92	2.04
Mannen, werkzoekend	3.7	39.9	6.69	2.67
Mannen, niet-actief	5.0	38.8	7.84	3.04
Vrouwen, werkend ≥ 38 uur	8.3	27.6	2.75	0.76
Vrouwen, werkend 20-37 uur	7.3	35.9	2.92	1.05
Vrouwen, werkend < 20 uur	5.6	47.5	3.20	1.52
Vrouwen, werkzoekend	3.1	46.3	5.56	2.57
Vrouwen, niet-actief	25.8	44.0	3.80	1.67
	100.0%			
Leeftijd 16-24 jaar*	12.6	32.6	3.56	1.16
Leeftijd 25-29 jaar	15.6	41.2	3.59	1.48
Leeftijd 30-34 jaar	15.8	50.2	2.71	1.36
Leeftijd 35-39 jaar	14.6	52.5	4.10	2.15
Leeftijd 40-49 jaar	20.9	50.8	4.41	2.24
Leeftijd 50-59 jaar	20.5	39.8	4.70	1.87
	100.0%			
Opleiding: LO*	16.3	26.8	3.51	0.94
Opleiding: LBO, MAVO, ULO	24.3	40.5	3.90	1.58
Opleiding: HAVO, VWO, MBO	41.4	49.6	3.85	1.91
Opleiding: HBO	14.3	55.7	4.20	2.34
Opleiding: WO	3.7	59.6	4.40	2.62
	100.0%			
Geen kinderen*	54.2	41.3	4.36	1.80
Kinderen van 5-15 jaar	27.9	53.0	3.96	2.10
Kinderen < 5 en 5-15 jaar	8.4	48.1	2.70	1.30
Kinderen jonger dan 5 jaar	9.5	39.6	2.37	0.94
	100.0%			
Partner is vrijwilliger*	38.5	61.2	3.95	2.42
Partner is geen vrijwilliger	53.2	32.5	3.97	1.29
Alleenstaanden	8.4	48.8	3.44	1.68
	100.0%			
Rooms-katholiek*	33.7	43.3	3.73	1.62
Hervormd	16.8	46.9	3.24	1.52
Gereformeerd	8.6	56.6	3.69	2.09
Overig christelijk	4.0	49.4	4.55	2.25
Niet-christelijke religie	1.1	28.9	6.51	1.88
Geen religie	35.7	42.6	4.37	1.86
	100.0%			

¹ 3.92 uur betekent drie uur plus 0,92 uur, ofwel: drie uur en 55 minuten.

* Kenmerken van de referentiegroep in de tobit- en logit-schattingen.

Appendix C. Logit-schattingen: verschillen in deelname aan vrijwilligerswerk per groep voor 1982 en 1985

Groep	NPAO-survey (1982)		OSA-survey (1985)	
	Coëffic.	Stand. afw.	Coëffic.	Stand. afw.
Referentiegroep ¹	-0.98	0.24	-0.52	0.17
Mannen, werkend <38 uur	-0.63	0.32	0.06*	0.17
Mannen, werkzoekend	-0.18*	0.32	-0.08	0.19
Mannen, niet actief	-0.73	0.23	0.02*	0.18
Vrouwen, werkend ≥ 38 uur	-0.98	0.23	-0.98	0.15
Vrouwen, werkend 20-37 uur	-0.83	0.23	-0.72	0.14
Vrouwen, werkend <20 uur	-0.75	0.26	-0.14*	0.16
Vrouwen, werkzoekend	-0.89	0.42	0.07*	0.21
Vrouwen, niet-actief	-0.58	0.14	-0.15	0.09
Leeftijd, 25-29 jaar	0.45	0.20	0.37	0.14
Leeftijd, 30-34 jaar	0.62	0.21	0.65	0.15
Leeftijd, 35-39 jaar	0.96	0.22	0.55	0.15
Leeftijd, 40-49 jaar	0.75	0.21	0.45	0.14
Leeftijd, 50-59 jaar	0.30*	0.23	0.15*	0.14
Leeftijd ≥ 60 jaar	0.04*	0.30	n.a.	
Opleiding: LBO, MAVO, ULO	0.48	0.17	0.56	0.12
Opleiding: HAVO, VWO, MBO	0.98	0.20	0.98	0.11
Opleiding: HBO	0.79	0.24	1.17	0.14
Opleiding: WO	1.06	0.32	1.28	0.21
Studenten	0.92	0.28	n.a.	
Kinderen van 5-15 jaar	-0.00*	0.13	0.03*	0.10
Kinderen <5 en 5-15 jaar	-0.02*	0.22	-0.29	0.14
Kinderen jonger dan 5 jaar	-0.20*	0.21	-0.49	0.14
Partner is geen vrijwilliger	-1.27	0.11	-1.14	0.07
Alleenstaanden	-0.47	0.22	-0.55	0.13
Hervormd	n.a.		0.17	0.10
Gereformeerd	n.a.		0.17	0.10
Overig christelijk	n.a.		0.20*	0.18
Niet-christelijke religie	n.a.		-0.18	0.36
Geen religie	n.a.		0.05*	0.08
Log-likelihood	-1151		-2434	
Restricted (Slopes=0) Log-likelihood	-1291		-2717	
Aantal waarnemingen	2165		3950	

¹ De referentiegroep bestaat uit mannen, die 38 uur of meer werken, 16-25 jaar oud zijn, alleen lager onderwijs hebben genoten, geen kinderen hebben en een partner hebben die vrijwilligerswerk doet. (Voor 1985 geldt dat ze ook nog rooms-katholiek zijn.)

* Statistisch *niet* significant op 0.10 niveau.

n.a. Niet aanwezige variabele in de survey.